

[פרק 2]

שינוי סדר העדיפויות הלאומי

"מדינה נבנית במעשים קטנים, אפורים, יומיומיים. אם נבנה בתים וניתן קורת גג לעולים חדשים ולזוגות צעירים ולחיילים משוחררים, אם נדאג לתעסוקה לכל מי שרוצה ויכול לעבוד, אם יחושו אזרחי ישראל ביטחון בחייהם, בבית וברחוב, אם נסלול כבישים ואם נדאג לחינוך נכון לילדינו, אם כל אחד מכם ומבני משפחותיכם, ושכניכם, וחבריכם, יהיו לו המזון, והבית, והביטחון, והבריאות במידה הראויה, כי אז עשינו את שלנו"

[יצחק רבין, 1992]

שינוי סדר העדיפויות הלאומי

וכלה במוסדות להשכלה גבוהה. ייעשה לפתרון בעיית השיכון של משפחות הגרות בצפיפות רבה (...). מדיניותה הכלכלית של הממשלה צריכה להביא לשמירת רמת החיים של כלל הציבור אך בעת ובעונה אחת עליה לכוון כך שתימשך העלייה ברמת החיים של שכבות חלשות. על השכבות החזקות יהיה לשאת בעיקר הנטל הכלכלי.²

אמר ועשה: הוא וממשלתו היו אחראים לכינונה של מהפכה סוציאל-דמוקרטית אמיתית בישראל ולהרחבה משמעותית ועמוקה של מדינת הרווחה הישראלית.

כדי לקדם את מצבן של השכבות מעוטות היכולת, פיתחה הממשלה בראשותו של רבין את השירותים הסוציאליים, שנועדו להעלות את רמת הרווחה של כלל האוכלוסייה ולשפר את השירותים המיועדים לשכבות החלשות, במיוחד למשפחות מרובות ילדים. כחלק מתפיסה כלכלית סוציאל-דמוקרטית שהוביל בשנים 1974-1976, הוגדלו תקציבי החינוך וההכשרה המקצועית בשיעור ריאלי של 3.50% מניין התלמידים בבתי הספר היסודיים והתיכוניים גדל, והושם דגש על פעולות לתלמידים טעוני טיפוח.⁴ האוניברסיטאות פותחו והורחבו, והתקציבים הציבוריים לאוניברסיטאות הוגדלו פי עשרה.

בשנת 1975 הוקצו יותר משני אחוזים מהתל"ג למחקר ולפיתוח טכנולוגי. מדינת ישראל מוצבה כאחת המדינות המובילות בעולם בהשקעה בתחום המחקר והפיתוח, ומוקמה כאחת המדינות הראשונות בעולם במניין המהנדסים והמדענים בתחום זה ביחס להיקף האוכלוסייה.⁵

ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל נחרט בתודעה הלאומית כראש הממשלה שנרצח בידי מתנקש יהודי, כמנהיג שחתם על הסכם השלום עם ירדן והחל את המסע לשלום עם הפלסטינים, כ"מר ביטחון" - רמטכ"ל, שר ביטחון וראש ממשלה. אבל ליצחק רבין היה גם פן חברתי מרתק, שאותו הביא לידי ביטוי בשתי הקדנציות שבהן כיהן כראש ממשלה.

רבין נכנס בפעם הראשונה לתפקידו כראש ממשלה על רקע תסיסה חברתית והפגנות של תנועות מחאה חברתיות - הפנתרים השחורים, הסטודנטים, התנועה לשוויון האישה והתארגנויות של זוגות צעירים שפלטו לדירות שנבנו עבור העולים מברית המועצות. הנושא החברתי הלוהט שהונח על שולחנו היה דו"ח ועדת כץ, שקבע כי המצוקה מתמקדת בילדים למשפחות מרובות ילדים. באותה שנה פרסם לראשונה המוסד לביטוח לאומי את מדדי העוני ונתונים על העוני בישראל.

במעמד התייצבות הממשלה לפני הכנסת, ב-3 ביוני 1974, אמר רבין: "השאיפה ליצור חברה של שוויון וצדק היא מערכי היסוד של מדינת ישראל. מציאות של מצוקות ועוני עומדת בניגוד מהותי לערכים החברתיים של ישראל".¹

באותו נאום מיצב רבין את חיסול המצוקה ואת קידום השכבות החלשות כאחת ממטרותיה העיקריות של ממשלתו. לצורך כך הגדיר ארבעה יעדים: חינוך, שיכון, הבטחת הכנסה נאותה ושיפור מערכת שירותי הרווחה. וכך אמר:

"כדי להגיע ליתר שוויון ולמיזוג אמיתי בין העדות, יימשך פיתוחה של מערכת החינוך בכל הרמות, החל מגני הילדים

הישגים בתחום הפיתוח היישובי והעירוני

- 88 ערים ויישובים קיבלו טיפול נקודתי מואץ.
 - בבית שאן פחת שיעור האבטלה מ-20% ל-4%.
 - בבאר שבע הושקעו 200 מיליון שקל בשנת תקציב אחת ועל ידי משרד השיכון לבדו. הוקמו כל שכונותיה החדשות של העיר ופונה אתר קרוואנים ענק בנחל בקע.
 - אור עקיבא עברה ממציאות של שביתות תכופות וצמיגים בוערים לשכונות חדשות של וילות.
 - יקנעם הפכה מעיירה בת 5,000 תושבים עם מפעל בודד, סולתם, שבני הנוער שלה הוסללו אליו כמסגרים, לעיר היי-טק פורחת. בעבר סבלה מהגירה שלילית של 19% וכיום 5% מאוכלוסיית היי-טק הישראלי מרוכזת בה. במהלך השנים 1992-1995 הוכרזה "אזור פיתוח א", זכתה לתקציבים רבים ולהקלות במס למשקיעים, ונבנתה בה שרשרת של פארקים תעשייתיים. כך קרה גם בקריית גת.
 - שינוי משמעותי הורגש גם במועצות המקומיות של התענכים, עזתה ומקומות נוספים. אוטובוס של כל המנכ"לים של משרדי הממשלה סבב בין הנקודות האלה אחת לכמה שבועות, פתר בעיות, שילב כוחות, ושינה את מפת ישראל ואת חיי אזרחיה.
- כבר בשמונת החודשים הראשונים לכהונתה ניכר היה כי ממשלתו של רבין עומדת בדיבורה וכי "שינוי סדר העדיפויות הלאומי" לא היה סיסמת בחירות בלבד. ההשקעה בחינוך גדלה מאוד, וכן גם ההשקעה בתשתיות. נדמה שהתמונה האופיינית ביותר בנוף הישראלי בשלוש השנים האחרונות לממשלתו היתה הכבישים הנמצאים בבנייה או בהרחבה.
- בנאומו בכנסת במעמד הצגת דו"ח השנה הראשונה לממשלה, ביום 27 ביוני 1993, אמר רבין:
- "הפכנו סדרים וקבענו סדר עדיפויות לאומי חדש (...). לראשונה זה שנים שמה ממשלה בישראל דגש מיוחד על התשתית הפיסיית. הכפלנו את התקציב לתשתיות תחבורתיות, החלטנו על מהפכה רבתי בחינוך, יצאנו למלחמה באבטלה, הוספנו עשרות אלפי מקומות עבודה. הקדשנו תשומת לב לרווחה:

במקביל, חל בשנים אלה שיפור בולט בנושא הפער העדתי: הבדלי ההכנסות למשפחה בין יוצאי אפריקה-אסיה לבין יוצאי אירופה-אמריקה ירדו מ-27% (בשנת 1969) ל-10% (בשנת 1976), חל שיפור במדד העוני, שירד מ-13% (בשנת 1968) ל-8% (בשנת 1975).⁶

במהלך הקדנציה השנייה שלו כראש ממשלה, בשנים 1992-1995, הסתער רבין על שתי חזיתות - החזית המדינית והחזית הכלכלית-חברתית, שלהשקפתו שלובות זו בזו.

בתחום הכלכלי-חברתי הציבה לעצמה הממשלה בראשותו שני יעדים עיקריים: האחד, צמצום הפערים החברתיים ומלחמה בעוני תוך השקעה מאסיבית גם במגזר הערבי; והשני, הצבת ישראל בשורה הראשונה של המדינות המפותחות.

לצורך כך שונה סדר העדיפויות הלאומי ותקציב המדינה נבנה למעשה מחדש: תקציב החינוך הוכפל והשווה לראשונה בתולדות המדינה לתקציב הביטחון. יתר התקציבים החברתיים הוגדלו ב-50% בממוצע.

בשנים אלה היה קצב הצמיחה של מדינת ישראל מהגבוהים בעולם. בשנת 1994 היה קצב צמיחתה במקום הראשון בקרב מדינות ה-OECD (ארגון המדינות המפותחות), נרשם גידול משמעותי בתוצר הלאומי הגולמי, בייצוא, בייבוא ובהשקעות. שערים כלכליים חדשים נפתחו בעקבות תהליך השלום. שינוי סדר העדיפויות הופיע כיעד מחייב בקווי היסוד של הממשלה.

רבין עצמו ערך בדיקה אישית של משרדי הממשלה: כל שר נדרש לתת מדי חודש דין וחשבון על ההתקדמות בתחומי משרדו. שרי הממשלה שהיו שותפים למהפך הזה סיפרו על ראש ממשלה ריכוזי מאוד, שירד לפרטים הקטנים, הפגין זיכרון פנומנלי לגבי עובדות בתחום סמכותם, הרבה לצאת לשטח, דרש תוצאות, ובעיקר דאג לתקציבים ולגיבוי. הם סיפרו על רוח פיקודית של עבודה רצינית, על רוח עשייה גדולה, שממנה נולדה גם תחרות בין השרים. בהקשר זה אמר השר דרעי: "קנאת השרים הרבתה חוכמה". מערכת שלמה חברה לקדם את הנושאים החברתיים.

אחד היעדים העיקריים ששמה הממשלה בראשותו של רבין לנגד עיניה הוא חיזוק עיירות הפיתוח; היא העניקה עדיפות לביסוסן.

במסגרת זו החזרנו קצבאות ילד ראשון ושני (...), קבענו אזורי עדיפות לאומית חדשים (...), הגדלנו במידה ניכרת את התקציבים למגזר הערבי".⁷

במסגרת חזונו לפתח את ההון האנושי בישראל ולהעצימו, החליטו רבין וממשלתו על הרחבת שערי ההשכלה הגבוהה על ידי פיתוח כעשר מכללות אקדמיות. כך אמר בנאום שנשא בטקס שבו הוענק לו תואר דוקטור לשם כבוד:

"עלינו להיות חלק ממציאות חדשה (...), וכמהלך ראשון במסגרת זו הממשלה החליטה לשנות סדרי עדיפויות לאומיים ולראות בחינוך ובהשכלה הגבוהה מוקד להשקעה בהון האנושי. אנו סבורים כי חובתנו הלאומית היא לשמור על האיכויות ועל הסטנדרטים של ההשכלה הגבוהה (...). רק סטנדרטים אלו הם שיבטיחו את ההשראה וההשפעה של האוניברסיטאות על המשק. (...) להשכלה הגבוהה יש שליחות חברתית (...). בכוננתנו להרחיב את שערי ההשכלה הגבוהה כדי לתת מענה לשכבות אוכלוסייה רחבות (...). אנחנו רואים בהתרחבות זו צורך לאומי (...). כך נשיג ביחד דמוקרטיזציה והתרחבות של ההשכלה הגבוהה, שוויון הזדמנויות בחינוך הגבוה ללא פשרות באיכויות האקדמיות ותוך צמיחה ופיתוח של ההון האנושי בישראל".⁸

[פיתוח]

88 ערים ויישובים קיבלו טיפול נקודתי מואץ

הישגים בתחום החינוך

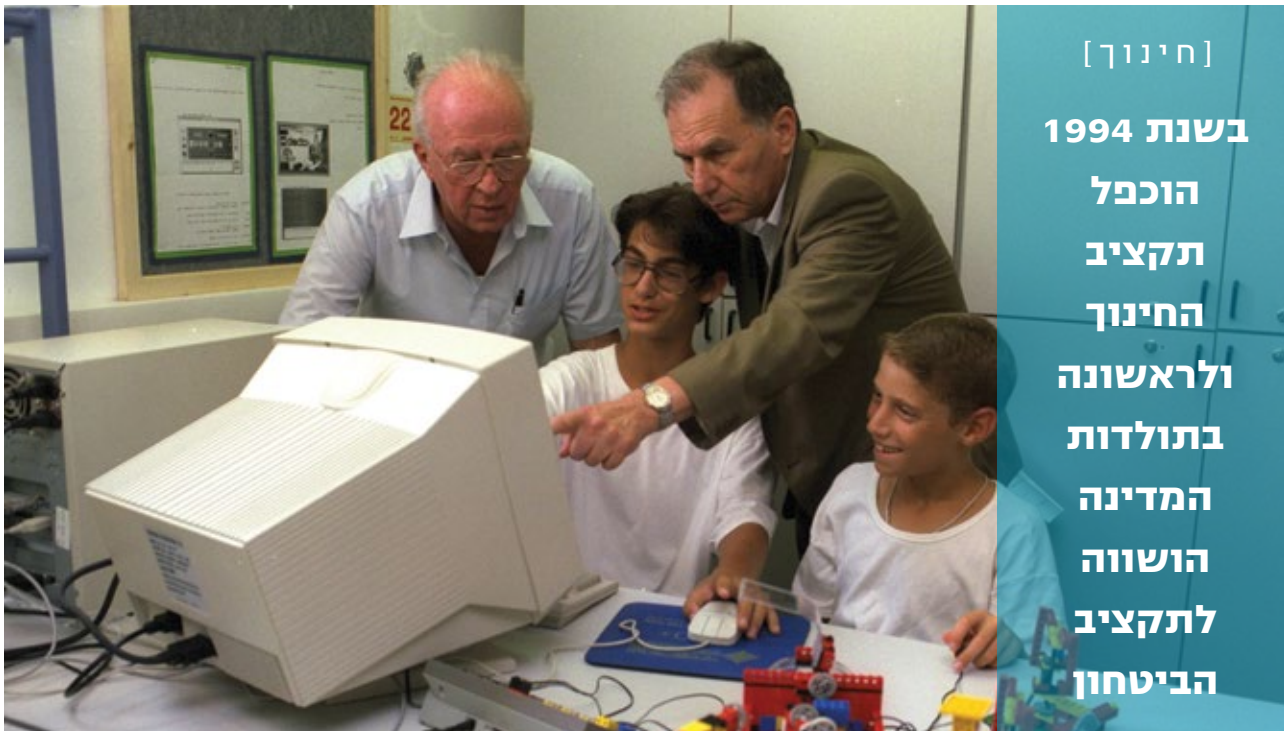
- בשנת 1994 הוכפל תקציב החינוך ולראשונה בתולדות המדינה הושווה לתקציב הביטחון.
- יום הלימודים הוארך.
- נוספו יותר מ-300,000 שעות לימוד.
- נבנו בתי ספר חדשים רבים ויותר מ-6,000 כיתות חדשות.
- נחתמו הסכמי שכר עם שני ארגוני המורים, ששיפרו את שכרם ואת תנאיהם.
- בשנים 1992-1995 עלה מספר מקבלי תעודת הבגרות באופן משמעותי.
- הוכנסו 16,000 עמדות מחשב לכיתות.
- הושקעו 40 מיליון שקל בצידוד מעבדות ובסדנאות טכנולוגיות.
- הוכשרו כמעט 5,500 מורים חדשים למתמטיקה, למדעים ולטכנולוגיה.
- תכניות לימוד חדשות בתחומים אלה הוכנסו לבתי ספר יסודיים.
- הנגב והגליל זכו בתקציבים משמעותיים יותר גם בתחום החינוך.

הישגים בתחום הדיור

- ברבעון הראשון של שנת 1995 הוחל בבניית כ-18,000 דירות, המספר הגבוה ביותר מתחילת העשור.
- שוקה קרקע לבניית כ-50,000 יחידות דיור.
- הוחל בבניית עיר חדשה – מודיעין.
- תקציב השיקום, הפיתוח והחיזוק של שכונות מוחלשות עמד ב-1994 על רבע מיליארד שקל.
- מותנה העלייה במחירי הדיור.

הישגים בתחום התחבורה

- הוכפלו ההשקעות בתשתית התחבורתית.
- ב-1994 לבדה הושקעו בכבישים (סלילת כבישים חדשים ושיפור כבישים קיימים, מחלפים חדשים, גשרים) 2.5 מיליארדי שקלים.
- תקציב הפיתוח של תשתיות תחבורתיות עירוניות גדל בשליש.
- שבעה מחלפי ענק נבנו בתוך פחות משלוש שנים, ביניהם מחלף שער הגיא, מחלף מורשה, מחלף הכפר הירוק,

[חינוך]

**בשנת 1994
הוכפל
תקציב
החינוך
ולראשונה
בתולדות
המדינה
הושווה
לתקציב
הביטחון**

[תעשייה
וכלכלה]
שולשו
ההשקעות
בפיתוח אזורי
תעשייה

[תחבורה]
1994-ב
הושקעו
בכבישים
2.5
מיליארד
שקל

- נצרת, ג'סר א-זרקא ויישובים ערביים נוספים נכללו בתכנית מפנה 97', שטיפלה נקודתית באזורים מוחלשים והזרימה להם הרבה מאוד תקציבים.
- משרד האוצר הוביל תכנית לקליטת ערבים, דרוזים וצ'רקסים בשירות המדינה.

הישגים בתחומי התעשייה והכלכלה

- שולשו ההשקעות בפיתוח אזורי תעשייה.
- הייצור התעשייתי גדל בשנת 1994 לבדה ביותר מ-7%.
- אושרו כמעט 500 תכניות סיוע להגדלה ולהרחבה של מפעלים, שייצרו 13,000 מקומות עבודה חדשים.
- תקציבי ענק הופנו למלחמה בעוני ובאבטלה, לפיתוח ולחיזוק שכונות מוחלשות. נפתחו עשרות מעונות יום חדשים, מרכזי יום לקשישים וסיוע למשפחות חד-הוריות.
- הצריכה הפרטית גדלה בשיעור שנתי של 22%.
- התוצר העסקי צמח בקצב שנתי של שבעה אחוזים וחצי.
- שיעור הביצוע של תקציבי הממשלה עלה מ-57% ב-1992 ל-88% ב-1994.
- חוק בריאות ממלכתי העניק שירותי בריאות לכל אזרח ללא קשר לגובה הכנסתו.
- תפוקת החשמל עלתה ב-1994 לבדה ביותר מ-11%.

מחלף הסירה ומחלף כפר שמריהו. עוד עשרה מחלפים תוכננו ותוקצבו.

- הכבישים בוואדי מילק וואדי ערה הורחבו והפכו דו-מסלוליים. כל רשת הכבישים המודרנית של ישראל, כפי שאנחנו מכירים אותה כיום, נבנתה בתקופת ממשלת רבין השנייה. ההשקעות הגדולות בכבישים נועדו גם לחבר את הנגב ואת הגליל למרכז הארץ וליצור הזדמנויות חדשות לפריפריה. במובן הזה גולת הכותרת הייתה תכנון של כביש 6, חוצה ישראל, שאנחנו מכירים כיום כדרך יצחק רבין - עורק משמעותי לקירוב הפריפריה למרכז.
- בגוש דן הושלמו קטעים נוספים בבניית נתיבי איילון.
- נפתחו קווי רכבת חדשים ונבנו מסילות חדשות.

הישגים במגזר הערבי

בעת כינון הממשלה אמר רבין בנאום שנשא בישיבה הראשונה של הכנסת ה-13 (13 ביולי 1992):

"יהיה זה נכון להודות, שמשך שנים שגינו בהתייחסות לאזרחים הערבים והדרוזים. היום, כמעט 45 שנים אחרי הקמת המדינה, יש פערים לא קטנים בין הישוב היהודי לישוב הערבי בתחומים רבים. בשמה של הממשלה החדשה אני רואה לנכון להבטיח לאוכלוסייה הערבית, הדרוזית והבדואית, לעשות כל שאפשר לסגירת הפערים הללו. ננסה לעשות את קפיצת הדרך, שתבטיח רווחה לבני המיעוטים שקשרו את גורלם בגורלנו".⁸ ולהלן הפעולות שנעשו ברוח דבריו:

- נסללו כבישים ומדרכות ביישובים ערביים.
- הונהגה העדפה מתקנת בתקציבי החינוך למגזר הערבי בכל הסעיפים: שעות לימוד, בניית בתי ספר חדשים.
- נבנו 400 כיתות.
- גדל מספר המועדוניות ומספר תחנות הייעוץ הפסיכולוגי.
- הוקצו 70 מיליון שקל לתשתיות ועוד 40 מיליון לבינוי ולשיפוץ מוסדות ציבור.
- הוכנה תכנית חומש בהשקעה של יותר ממיליארד שקל למגזר הערבי.

יצחק רבין במשרדו
בקריה בתל אביב

מדברי יצחק רבין

"ביטחון אינו רק הטנק, המטוס וספינת הטילים. ביטחון הוא גם, ואולי קודם כול, האדם - האדם, האזרח הישראלי. ביטחון הוא גם החינוך של האדם, הוא גם הבית שלו, הוא בית הספר, הוא הרחוב והשכונה שלו, הוא החברה שבתוכה צמח.

וביטחון הוא גם התקווה של האדם. ביטחון הוא שלוות הנפש ואמצעי הקיום של העולה מלנינגרד, הוא קורת גג לעולה מגונדר שבאתיופיה, הוא בית החרושת והתעסוקה לבן-הארץ הזאת, לחייל המשוחרר, הוא ההשתלבות בהווי ובתרבות שלנו. גם זה ביטחון (...).

בראש ובראשונה תינתן העדיפות הלאומית למלחמה באבטלה ולחיזוק מערכת הכלכלה והחברה. האבטלה היא אם כל חטאת. היא נוטלת מן האדם את כבודו, היא דורסת ורומסת גם את נשמתו של האיש שאינו יכול להביא פת לחם הביתה"

[נאום בישיבה הראשונה של הכנסת ה-13, יולי 1992]

קבלת פנים לראש הממשלה בשדה התעופה באילת, 1993

1

יצחק רבין

"נפעל בדחיפות לפתרון הבעיות הכלכליות והחברתיות במקומות אלו על מנת לחזק את כושר עמידתם (...) פעולות אלה יתבצעו עכשיו אולם הן חייבות להיות חלק אינטגרלי של תכנית סוציאלית-כלכלית כוללת ולא כתגובה שלאחר מעשה"¹⁰

[1974]

"בראש השירות לאזרח יעמוד חינוך ילדינו (...) נבטיח שוויון בין כל הזרמים בחינוך, גם ביישובים הערביים והדרוזיים. נעשה כל מאמץ כדי שכל סטודנט בישראל יוכל ללמוד, גם אם אין הפרוטה מצויה בכיסו או בכיס הוריו"¹¹

[1992]

"באין ברירה נמשיך להשקיע בטנקים ובמטוסים, אך נפנה חלק גדול ממשאבינו לבני אדם - לחינוכם, להשכלתם הגבוהה ולקידומם"¹²

[1994]

2

שלמה בן עמי

"בתקופתו של רבין נעשה ניסיון (...) למתן את המאבק באמצעות השקעות בתקציבים, לשפר את התנאים של עיירות הפיתוח והכפרים הערביים, להגיע להסכם עם ערפאת ולמשא ומתן עם אסד (...). ממשלת רבין גם עשתה שלום, גם השקיעה, גם יצרה

צמיחה כלכלית"¹³

[2000]

3

אבי בן בטט

"ראש הממשלה יצחק רבין, ככל האדם, לא חף גם משגיאות, אולם כהונתו ניחנה באומץ לב ובראייה לטווח ארוך את טובתה של מדינת ישראל [...] הוא לא זנח את העשייה היומיומית: את הדאגה לקליטת העולים, את צמצום האבטלה, את הרחבת התשתיות ואת

הרפורמות במבנה המשק"¹⁴

[2015]

אדם צריך בית

[מילים ולחן: ישראל ברייט]

אדם צריך בית
מי שלא אז לא
איך הוא עובר,
הלילות שלו

חרדות מלטפות את קירות הבית
מה זה בית?
מה זה בית?
המיטה, הכסא, השולחן, החלון
העולם שמסביבו

אדם צריך מישהו
לדבר איתו
איך הוא מוציא
את החום שלו

הלבד והזמן מחביאים ת'רגש
מה זה רגש?
מה זה רגש?
המגע, הליטוף, הבנה, אהבה
העולם שמסביבה

אדם צריך דרך
שתקח אותו
איך הוא הולך
לכיוון שלו

קשיים, קשיים בעולם
קשיים, קשיים בעולם
בעולם

כולנו ערבים זה לזה

יום הזיכרון ה-17 לרצח יצחק רבין
י"ב בחשוון תשנ"ו | 4.11.1995

כרזה לציון יום השנה ה-17 לרצח ראש הממשלה